

ԱԼԵՔՍԱՆԴԻ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիայի հայցորդ

**ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ
ՁԵՎԵՐԻ ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ.
ՏԵՍԱԿԱՆ-ՀԱՍԵՍԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ.
ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐԸ, ԱՌԱՎԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ
ԹԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Հոդվածը նվիրված է հանրապետական կառավարման երեք հիմնական ձևերի՝ նախագահական հանրապետության, կիսանախագահական հանրապետության և խորհրդարանական հանրապետության, հարաբերակցության հիմնահարցերի ու առանձնահատկությունների լուսաբանմանը. դիտարկվել է այդ ձևերի տեսական-իրավական հիմնախնդիրների վերլուծությունը, և ուսումնասիրվել են դրանց բնութագրիչները, առավելություններն ու թերությունները և դրանց առնչվող այլ հարցադրումներ:

Բացահայտելով հիմնախնդրի էությունը և ելնելով կատարված վերլուծությունների արդյունքից՝ հեղինակը կատարել է եզրահանգում, որ հանրապետական կառավարման հիմնական ձևերի առավելությունների ու թերությունների օբյեկտիվ գնահատման համար պետք է դրանք դիտարկել՝ ա) տվյալ ձևի առաջացման կոնկրետ պատմական՝ ներքաղաքական և արտաքին քաղաքական, պայմանների տեսանկյունից, բ) քաղաքական գործընթացների փոփոխություններին գուզընթաց կառավարման ձևերի զարգացման խորապատկերում, գ) ժամանակակից իրավական ու ժողովրդավարական պետություններում այդ ձևերի կոնկրետ դրսևորումների համատեքստում:

Հիմնաբառեր- Հանրապետական կառավարման ձև, նախագահական հանրապետություն, կիսանախագահական հանրապետություն, խորհրդարանական կառավարման ձև, պետական կառավարման համակարգ:

Ժամանակակից աշխարհի երկրներում հանրապետական կառավարման երեք հիմնական ձևերի՝ նախագահական հանրապետության, կիսանախագահական հանրապետության և խորհրդարանական հանրապետության, հարաբերակցության հարցը սուր բանավեճերի առարկա է հանդիսանում: Այդ հիմնահարցի տեսական վերլուծությունները առավել մեծ արդիականություն են ստանում հետսոցիալիստական, մասնավորապես հետխորհրդային հանրապետություններում: Հիմնական գիտական բանավեճը գնում է յուրաքանչյուր կառավարման այդ ձևերի դրական և բացասական հատկանիշների վերաբերյալ:

Պետք է նկատել, որ հեղինակների մեծամասնությունը առավելությունը տալիս է խորհրդարանական կառավարման ձևին՝ համարելով դա քաղաքական իշխանության կազմակերպման ավելի բարձր տիպ, քան նախագահականն ու կիսանախագահականը: Այս տեսակետի կողմնակիցները նշում են խորհրդարանական կառավարման ձևի հետևյալ առավելությունները. կառավարության կողմից որոշումների ընդունումը խորհրդարանական մեծամասնության հիման վրա, բազմակուսակցականության պայմաններում կառավարելու ավելի բարձր ունակությունը, գործադիր իշխանու-

թյանը հեռացնելու ավելի պարզ մեխանիզմների առկայության արդյունքում դրա ավելի բարձր հակվածությունը՝ պահպանելու սահմանադրականության պահանջները, ռազմական հեղաշրջումների սահմանափակ հնարավորությունները, գործադիր իշխանության հակվածությունը՝ ապահովելու քաղաքացիական հասարակության աջակցությունը: Ըստ այդ տեսակետի՝ խորհրդարանական համակարգի կարևորագույն հատկանիշներից է նաև այն, որ այդ համակարգը ավելի բաց է և ի վիճակի է ավելի ճկուն արտահայտել ընտրողների փոփոխվող տրամադրությունները և, հետևաբար, լուծել առաջացող բախումները: Նշվում է նաև, որ խորհրդարանական պետություններում կառավարության վիճակը ավելի կայուն է, քան դուալիստականում, որտեղ այն կախված է պետության գլխի քմահաճույքից: Ուստի, առողջ պառլամենտարիզմը պետական իշխանության առավել կայուն ձևն է բոլոր գոյություն ունեցողներից¹:

Նախագահական և կիսանախագահական հանրապետություններում այդպիսի հատկանիշների բացակայությունը գնահատվում է որպես դրանց թերություն: Որոշ հեղինակներ իրենց այդ կարծիքը հիմնավորելու համար հիմնվում են կատարում արևմտյան երկրների խորհրդարանական դրական

www.journal.lawinstitute.am

փորձի և, միաժամանակ, Լատինական Ամերիկայի պետություններում նախագահական կառավարման անհաջող փորձի վրա² :

Կարծում ենք, որ այդպիսի մոտեցումը նախ խոցելի է մեթոդաբանական տեսանկյունից: Նույն հաջողությամբ կարելի է շեշտել կառավարման նախագահական մոդելի առավելությունները (իշխանությունների երեք թևերի հստակ տարանջատում, քաղաքական կայունության պահպանման ավելի բարձր ներուժ) և կիսանախագահական կառավարման առավելությունները (ավելի բարձր կայունության աստիճան մանավանդ անցումային ժամանակահատվածում, ավելի բարձր արդյունավետություն պաշտպանական հստակ մեծամասնության բացակայության պայմաններում, ինչը յուրահատուկ է անցումային փուլում գտնվող պետությունների բացարձակ մեծամասնության համար) և դրանց բացակայությունը խորհրդարանական կառավարման պայմաններում գնահատել որպես վերջինիս ակնհայտ թերություններ:

Ուստի հատկանշական է, որ իրավաբանական գրականության մեջ հիմնավորվում են նաև տրամագծորեն հակադիր տեսակետներ: Այսպես՝ պրոֆեսոր Վ.Դ. Ջորկինը գտնում է, որ Ռուսաստանի համար առավել գերադասելի է նախագահական հանրապետությունը, քանի որ այն բնութագրվում է կայունությամբ և աչքի է ընկնում ճկունությամբ, տարբեր իրավիճակների և քաղաքական ուժերի իրական դասավորմանը հարմարվելու ընդունակությամբ³ :

Գիտական գնահատականների օբյեկտիվության պահանջը ենթադրում է այս համակարգերից յուրաքանչյուրի էական հատկանիշների բացահայտում և միայն դրանից հետո՝ դրանց գնահատում:

Կարծում ենք, որ կառավարման երեք հիմնական ձևերի առավելությունների ու թերությունների օբյեկտիվ գնահատման համար պետք է դրանք դիտարկել.

- ա) տվյալ ձևի առաջացման կոնկրետ պատմական՝ ներքաղաքական և արտաքին քաղաքական, պայմանների տեսանկյունից,
  - բ) քաղաքական գործընթացների փոփոխություններին զուգընթաց կառավարման ձևերի զարգացման խորապատկերում,
  - գ) ժամանակակից իրավական ու ժողովրդավարական պետություններում այդ ձևերի կոնկրետ դրսևորումների համատեքստում:
- Ժամանակակից Եվրոպայում առավել տարածված է պետական կառավարման խորհրդարանական համակարգը՝ խորհրդարանական հանրա-

պետություն և խորհրդարանական միապետություն: Իրավաբանական գրականության մեջ տարբեր կերպ են ներկայացվում խորհրդարանական կառավարման առավել էական և բոլոր մոդելների հատուկ հատկանիշները (բնութագրիչները)⁴ :

Ընդհանուր առմամբ կարելի է դրական գնահատել այդ դասակարգումները: Սակայն, կարծում ենք, որ մեթոդական առումով առավել նպատակահարմար է խորհրդարանական կառավարման հատկանիշների համակարգում առանձնացնել մեկ սկզբունքայնորեն կարևոր հատկանիշ, որից և ածանցյալ են այդ կառավարման համակարգի համար բնորոշ մյուս բոլոր առանձնահատկությունները: Այդպիսի սկզբունքային նշանակություն ունի այն, որ խորհրդարանական կառավարման դեպքում պետական մարմինների ամբողջ համակարգում միայն խորհրդարանն է ձևավորվում համընդհանուր ընտրությունների արդյունքում, ունի առաջնային մանդատ և որպես հետևանք՝ լեգիտիմության առավել բարձր մակարդակ: Նախագահը ընտրվում է խորհրդարանի (օրինակ՝ Իտալիայում) կամ հատուկ ընտրական կոլեգիայի կողմից (օրինակ՝ Գ.Գ.Հ-ում), և նրա լեգիտիմության մակարդակը շատ ավելի նեղ է, քան նախագահական կամ կիսանախագահական հանրապետություններում: Արդյունքում միապալատ կամ երկպալատ խորհրդարանը իշխանության կենտրոնն է հանդիսանում⁵ :

Սակայն, ի տարբերություն նախագահական կամ կիսանախագահական կառավարման համակարգերի, որտեղ խորհրդարանի իրավասությունը կարող է ունենալ բացարձակ կամ համեմատաբար սահմանափակ բնույթ, խորհրդարանական կառավարման պայմաններում այդ մարմնի սահմանադրական իրավասության ծավալը որևէ կերպ սահմանափակված չէ⁶ :

Բացի բոլոր խորհրդարանների համար յուրահատուկ օրենսդիր գործառույթներից, խորհրդարանական կառավարման պարագայում խորհրդարանը օժտված է նաև հիմնադիր (կազմակերպիչ) գործառույթով:

Նախ, խորհրդարանի կողմից կամ խորհրդարանի վճռորոշ ազդեցությամբ է ընտրվում պետության գլուխը (խորհրդարանական հանրապետություններում): Խորհրդարանական կառավարման երկրների մեծամասնությունում (Ալբանիա, Հունգարիա, Հունաստան և այլն) նախագահը ընտրվում է խորհրդարանի կողմից: Եթե խորհրդարանը երկպալատ է, ապա քվեարկությունը անցկացվում է պալատների համատեղ նիստի ժամանակ: Որոշ երկրներում նախագահը ընտրվում է հատուկ կոլե-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

գիայի կողմից, որի հիմքը, սակայն, կազմում են խորհրդարանականները⁷ :

Խորհրդարանը վճռորոշ դեր ունի նաև կառավարության կազմավորման ժամանակ: Ձևականորեն կառավարությունը կազմավորում է նախագահը, սակայն ոչ թե սեփական հայեցողությամբ, այլ խորհրդարանում մեծամասնություն ունեցող քաղաքական ուժերի (կուսակցությունների կամ կուսակցությունների դաշինքների) որոշման համապատասխան: Սովորաբար նախագահը՝ որպես կառավարության ղեկավար, ներկայացնում է ընտրություններում հաղթած քաղաքական ուժի առաջնորդին, և միայն կառավարության ղեկավարին (կամ կառավարության կազմին ամբողջությամբ) խորհրդարանի կողմից վստահության քվե տալուց հետո նախագահը նշանակում է կառավարություն:

Խորհրդարանական կառավարման ձևի դեպքում պետության գլուխը՝ նախագահը կամ միապետը, բավականին համեստ տեղ է զբաղեցնում պետական մարմինների համակարգում: Ձևականորեն նրանք կարող են օժտված լինել նույնիսկ լայնաձավալ լիազորություններով: Սակայն, այդ դեպքում ևս նրանց իրավասությունը գործնականում սահմանափակվում է ներկայացուցչական բնույթի գործառնություններով: Նախագահը ստորագրում է բոլոր պետական փաստաթղթերը, ներառյալ՝ օրենքները: Բայց նա իրավունք չունի հրաժարվել դրանք ստորագրելուց՝ բովանդակությանը համաձայն չլինելու հիմնավորմամբ: Նախագահին ուղղված բոլոր պետական փաստաթղթերը պետք է կրկնաստորագրվեն (կոնտրասիգնացիա) կառավարության ղեկավարի կամ պատասխանատու նախարարի կողմից⁸ :

Սակայն, խորհրդարանի վճռորոշ ազդեցությունը պետական իշխանության ամբողջ համակարգի կազմակերպման, կազմավորման և գործառնության ընթացակարգերի վրա ամենևին չի նշանակում նրա նկատմամբ զսպումների և հակակշիռների մեխանիզմի բացակայություն:

Խորհրդարանական կառավարման ձևի երկրներում խորհրդարանի արձակումը օրգանապես կապված է խորհրդարանի առջև կառավարության քաղաքական պատասխանատվության հետ: Խորհրդարանի արձակումը հանդիսանում է զսպումների և հակակշիռների մեխանիզմի կարևորագույն բաղադրատարր: Այն օրգանապես կապված է խորհրդարանի առջև կառավարության քաղաքական պատասխանատվության հետ: Հատկանշական է, որ պետության գլուխը խորհրդարանը արձակելու իր լիազորությունը իրացնում է կառավարության ղեկավարի խորհրդով կամ համա-

ձայնությամբ, և կառավարության ղեկավարը սովորաբար կրկնաստորագրում է պետության գլխի համապատասխան ակտը⁹ :

Որպես կանոն, սահմանադրությամբ չեն նախատեսվում խորհրդարանի արձակման որոշակի հիմքեր: Հետևաբար, վարչապետի համապատասխան առաջարկության դեպքում, պետության գլուխը ձևականորեն ցանկացած պահի կարող է արձակել խորհրդարանը: Գործնականում խորհրդարանը արձակվում է, եթե կառավարության ղեկավարի թեկնածուին կամ ամբողջ կազմին վստահության քվե չի տրվում: Մի շարք երկրներում խորհրդարանը կարող է արձակվել, եթե որոշակի ժամանակաշրջանի ընթացքում մի քանի անգամ (երկուսից չորս) խորհրդարանը վստահության քվե չի տալիս ձևավորվող կառավարությանը կամ անվստահություն է հայտնում գործող կառավարությանը: Վերջին դեպքում խորհրդարանի արձակումը կառավարության հրաժարականի այլընտրանք է հանդիսանում: Սակայն, այդպիսի այլընտրանք միշտ չէ, որ գոյություն ունի, և անվստահությունը կարող է ունենալ միայն մեկ հետևանք՝ կառավարության հրաժարականը¹⁰ :

Կառավարման հաջորդ ձևը նախագահական է, որն առաջին անգամ ամրագրվեց ԱՄՆ-ի՝ 1787 թվականի Սահմանադրությամբ: Հետագայում կառավարման այդ ձևը լայն տարածում գտավ այլ երկրներում:

Իրավաբանական գրականության մեջ սովորաբար առանձնացվում են նախագահական կառավարման հետևյալ հատկանիշները՝ 1) պետական իշխանության կազմակերպումը ինժխանությունների, այսպես կոչված, կարծր տարանջատման սկզբունքի վրա, 2) գործադիր իշխանության պատկանելությունը՝ նախ և առաջ նախագահին, նախագահի լիազորվածությունը՝ ձևավորել կառավարությունը՝ որպես նախարարներից կազմված կոլեգիալ մարմին կամ կոլեգիալ մարմին չհանդիսացող կաբինետ (նշանակումներ կատարել նախարարների պաշտոնների և այլ պաշտոնների գործադիր իշխանության համակարգում), 3) կառավարության անդամների (նախարարների) քաղաքական պատասխանատվությունը միայն նախագահի առջև, որի պաշտոնը զբաղեցվում է համընդհանուր ընտրությունների արդյունքներով¹¹ :

Նշված հատկանիշներից կարևորագույնն են իշխանությունների կարծր տարանջատումը և այդ սկզբունքից բխող զսպումների ու հակակշիռների մեխանիզմի կիրառումը: Այս առումով պետք է համաձայնել այն դիրքորոշմանը, որ գործնականում իշխանությունների տարանջատման սկզբունքը

www.journal.lawinstitute.am

խստորեն պահպանվում է միայն դասական նախագահական, կառավարման պայմաններում (ԱՄՆ), իսկ խորհրդարանական և կիսանախագահական կառավարման համակարգերում այդ սկզբունքը ավելի շատ կրում է կողմնորոշող բնույթ¹²: Նախագահական հանրապետություններում այդ սկզբունքը, որպես կանոն, հետևողական կիրառումն է գտնում «Նախագահ (գործադիր իշխանություն) – Խորհրդարան» հարաբերությունների ողջ համակարգում:

Նախագահն ունի առաջնային մանդատ. նա ընտրվում է համընդհանուր ընտրությունների արդյունքում (ԱՄՆ-ում՝ ոչ ուղղակի): Միաժամանակ նա հանդիսանում է պետության գլուխը և օժտվում է պետության գլխի համար բնորոշ (անկախ կառավարման կոնկրետ ձևից) բոլոր ավանդական լիազորություններով: Այսպես, ԱՄՆ-ի Սահմանադրության 2-րդ հոդվածի համաձայն Նախագահը հանդիսանում է բանակի և նավատորմի գլխավոր հրամանատարը, ունի Միացյալ Նահանգների դեմ կատարված հանցագործությունների համար դատավճիռների հետաձգման և ներման իրավունք (բացառությամբ ինպիչմենտի կարգով դատապարտման դեպքերից), Մենատի խորհրդով և համաձայնությամբ միջազգային պայմանագրեր կնքելու, դեսպաններ և այլ լիազոր ներկայացուցիչներ նշանակելու իրավունք և այլն:

Համարյա բոլոր նախագահական հանրապետություններում սահմանադրություններով ուղղակի նախատեսվում է համապետական գործադիր կոլեգիալ մարմնի՝ կառավարության (նախարարների խորհուրդ կամ նախարարների կաբինետի) ստեղծում: Սակայն, կառավարության ղեկավար անձն այդ բոլոր երկրներում կատարում է նախագահին կից օժանդակ դեր: Նշված հանգամանքը առավել ցայտուն է արտահայտվում նրանում, որ կառավարության ղեկավարը կառավարության ձևավորմանը չի մասնակցում:

Որպես կանոն, նախագահական հանրապետություններում պետության գլուխը սեփական հայեցողությամբ կարող է ազատել նախարարի կամ իր կողմից նշանակված այլ պաշտոնատար անձանց: Սակայն այստեղ նույնպես կան բացառություններ:

Ամփոփելով նշված դրույթները նախագահական հանրապետության առանձնահատկությունների մասին՝ կարելի է միանշանակ արձանագրել, որ գործադիր իշխանության իրական ղեկավարը ամեն դեպքում հանդիսանում է նախագահը, որը ղեկավարում է գործադիր իշխանության ամբողջ համակարգը: Իշխանությունների կարծր տարան-

ջատման սկզբունքին համապատասխան՝ գործադիր իշխանությունը քաղաքական պատասխանատվություն չի կրում խորհրդարանի առջև, իսկ նախագահը՝ գործադիր իշխանության իրական ղեկավարը, չի կարող վաղաժամկետ արձակել խորհրդարանը: Միաժամանակ պետք է արձանագրել, որ գոյություն ունեն նախագահական կառավարման բազմազան մոդելներ, որոնք այս կամ այն չափով «շեղված են» այդ ընդհանուր օրինաչափությունից:

Ինչ վերաբերում է **կիսանախագահական կառավարման ձևին**, ապա այն առաջացել է դեռևս անցյալ դարի առաջին կեսին Վեյմարյան Հանրապետությունում (1919 թ), Ֆինլանդիայում (1919 թ.), Իռլանդիայում (1937 թ.), Իսլանդիայում (1945 թ.): Սակայն կառավարման այդ ձևը օրինակ ծառայեց Եվրոպայի մի շարք երկրների համար և բավականին լայն տարածում ստացավ Ֆրանսիայի Հինգերորդ Հանրապետության ձևավորումից հետո: Ինչպես արդեն նշել էինք, հենց Հինգերորդ Հանրապետության քաղաքաիրավական պրակտիկայի ուսումնասիրման արդյունքում քաղաքագետ Մ. Դյուվերժենը շրջանառության մեջ դրեց «կիսանախագահական կառավարում» հասկացությունը: Մինչ այդ գրականության մեջ այդ ձևը դիտարկվում էր որպես ոչ թե պետական կառավարման ինքնուրույն, այլ դեպի նախագահական կամ խորհրդարանական հանրապետություն անցումային ձև¹³:

Ֆրանսիայի Հինգերորդ Հանրապետության կայացման և գործառության փորձը համոզիչ ապացուցում է պետության գոյատևման ներքաղաքական և արտաքին քաղաքական իրողություններին համապատասխանող և այդ պայմաններին առավել նույնական և, հետևաբար, առավել արդյունավետ կառավարման ձևի որդեգրման կարևորությունը: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո եվրոպական բազմաթիվ երկրների ավանդական քաղաքական և, առաջին հերթին, կուսակցական համակարգերը գործնականում փլուզվել էին: Որպես հետևանք՝ այդ երկրների խորհրդարանական կառավարման ձևերը չէին ապահովում արդյունավետ պետական իշխանության իրականացում, հանգեցնում էին կառավարական և, որպես հետևանք, խորհրդարանական ճգնաժամերի: Դրա վառ օրինակն է հետպատերազմյան Իտալիան, որտեղ կառավարական և խորհրդարանական ճգնաժամերը պերմանենտ բնույթ էին կրում:

Իրավաբանական գրականության մեջ կատարվել են կիսանախագահական կառավարման ձևի բնութագրական հատկանիշների համակարգի

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

կառուցման մի շարք փորձեր: Այսպես՝ պրոֆեսոր Յու.Ի.Լեյբոն առանձնացրեց հետևյալ բնութագրիչները.

ա) Նախագահը ընտրվում է անմիջապես բնակչության կողմից՝ ուղղակի ընտրությունների միջոցով.

բ) Նախագահը օժտված է լայնածավալ իշխանական լիազորություններով. նա պետության գլուխն է, նրան են պատկանում հիմնական առանձնաշնորհները գործադիր իշխանության ոլորտում, նա է զինված ուժերի գլխավոր հրամանատարը.

գ) ձևավորվում է կառավարություն՝ որպես գործադիր իշխանության ինքնուրույն մարմին, որը գործում է նախագահի ընդհանուր ղեկավարության ներքո: Կառավարությունը նշանակվում է նախագահի կողմից, սակայն պետք է ունենա խորհրդարանի վստահությունը: Կառավարությանը անվստահության քվե հայտնելը հանգեցնում է կամ կառավարության հրաժարականին կամ նախագահի կողմից խորհրդարանի արձակմանը¹⁴:

Պրոֆեսոր Վ.Ն.Շապովալը առանձնացնում է կիսանախագահական կառավարման ձևի հետևյալ քաղաքական-իրավական հատկանիշները՝ պետական մեխանիզմի կազմակերպումը և, առաջին հերթին, գործադիր իշխանության գործառնությունը նախագահական և խորհրդարանական հանրապետությունների համար յուրահատուկ բնութագրիչների սիմբիոզի (համակեցության) հիման վրա; գործադիր իշխանության դուալիզմը (երկվություն) և որոշ բացառություններով հանդերձ՝ նախագահի՝ որպես գործադիր իշխանության կրողի սահմանադրական բնորոշման բացակայությունը, Նախագահի՝ որպես հասարակական և պետական կյանքի որոշակի ոլորտներում արբիտրի (իրավարարի) և (կամ) երաշխավորի գործառնությունների սահմանադրական ամրագրումը, նախագահի համընդհանուր և ուղղակի ընտրությունը¹⁵:

Կարելի է եզրահանգել, որ առաջին դեպքում շեշտը դրվում է Նախագահի կարգավիճակի առանձնահատկությունների վրա, իսկ երկրորդ դեպքում՝ Նախագահ-խորհրդարան-կառավարություն եռյակի փոխհարաբերությունների, նրանց միջև զսպումների և հակակշիռների մեխանիզմի առանձնահատկությունների վրա: Ուստի երկու մոտեցումներն էլ կարող են արդյունավետ լինել՝ կախված կոնկրետ հետազոտական խնդիրներից:

Բոլոր դեպքերում պետք է հաշվի առնել կիսանախագահական կառավարման ձևի ևս մեկ առանձնահատկություն: Եթե նախագահը և խորհրդարանի մեծամասնությունը ներկայացնում

են նույն քաղաքական ուժը, ապա պետական համակարգի տրամաբանությունը նմանվում է նախագահական հանրապետության, իսկ եթե նախագահը և խորհրդարանի մեծամասնությունը ընդդիմադիր քաղաքական բևեռներից են, ապա պետական համակարգի տրամաբանությունը նմանվում է խորհրդարանական հանրապետության:

Միևնույն ժամանակ պետք է նկատել, որ ժամանակակից աշխարհում առկա են կիսանախագահական կառավարման ձևի տարբեր մոդելներ, որոնք ունեն բազմաթիվ յուրահատկություններ: Հատկանշական է, որ տարբեր հեղինակներ կառավարման այս ձևի շրջանակներում առանձնացնում են մի շարք ինքնուրույն տարատեսակներ: Այսպես՝ պրոֆեսոր Օ.Ի.Ջազնակի կարծիքով, պետք է տարբերակել կիսախորհրդարանական կառավարման ձևը, որի պայմաններում նախագահը չի ընտրվում համընդհանուր և ուղղակի ընտրակարգով, իսկ կառավարությունը քաղաքական պատասխանատվություն չի կրում խորհրդարանի առջև¹⁶: Իսկ պրոֆեսոր Մ.Վ. Բագլայը, տարբերակելով խորհրդարանական, նախագահական և կիսանախագահական հանրապետությունները, միաժամանակ առանձնացնում է նաև խորհրդարանական-նախագահական հանրապետությունը, որը մոտ է կիսանախագահականին, սակայն տարբերվում է վերջինից խորհրդարանի ավելի մեծ դերակատարությամբ, այդ թվում՝ կառավարության կազմավորման ժամանակ¹⁷: Իսկ պրոֆեսոր Վ.Ե. Չիրկինը առանձնացնում է նաև կիսանախագահական-կիսախորհրդարանական կառավարման ձևը¹⁸:

Հատուկ ուշադրության են արժանի կիսանախագահական կառավարման այն մոդելները, որոնք ներմուծվեցին հետխորհրդային պետություններում: Հետխորհրդային երկրներում կիսանախագահական համակարգի ներմուծման անհրաժեշտությունը ուներ լուրջ հիմքեր: Անցումային շրջանի պետությունների համար յուրահատուկ ավտորիտար ավանդույթների և ժողովրդական կառույցների թուլության պայմաններում անհրաժեշտ էր համախմբող ուժ: Կիսանախագահական կառավարման դեպքում նախագահի ինստիտուտը, լինելով բավական հզոր համախմբող դերի իրականացման համար, միևնույն «քաղաքական խաղից» չի հեռացնում խորհրդարանը և քաղաքական կուսակցությունները: Ուստի այդ մոդելը առավել համապատասխանում է հետխորհրդային պայմաններին¹⁹: Սակայն, փորձը ցույց տվեց՝ այդ երկրների մի մասում պարզապես միավորվեցին նախագահական և կիսանախագահական կառավարման ձևերի համար յուրահատուկ նախագահի ինստի-

տուտի ուժեղ կողմերը՝ հիմք տալով եզրահանգում կատարել «սուպերնախագահական» ինստիտուտի առաջացման մասին²⁰: Բազմաթիվ հեղինակներ հետխորհրդային երկրների կիսանախագահական կառավարման մոդելների (նախ և առաջ Ռուսաստանի Դաշնության) առանձնահատկությունների քննարկման արդյունքում այդ մոդելները բնորոշում են որպես սուպերնախագահական²¹:

Թվարկված մոդելներում, մասնավորապես, տարբերվում են նախագահի գործառնությունները, տարբեր են կառավարության ձևավորման ընթացակարգերը, «նախագահ-կառավարություն-խորհրդարան» հարաբերությունների սահմանադրաիրավական կարգավորումները: Տարբեր կերպ են կարգավորվում նաև կառավարություն քաղաքական պատասխանատվության հետ կապված հարաբերությունների ոլորտները: Ուստի, կիսանախագահական կառավարման համակարգի բնութագրիչների բազմակողմանի և օբյեկտիվ գնահատականի համար պետք է կիրառվի տարրալուծման և համադրության մեթոդը: Անհրաժեշտ է նախ բացահայտել տարբեր մոդելների յուրահատկությունները, ապա կազմել կիսանախագահական կառավարման ձևի համար յուրահատուկ բաղադրիչների համակարգ:

Կիսանախագահական հանրապետությունների ձևի դեպքում գոյություն ունեն էական տարբերություններ նախագահի ինստիտուտի սահմանադրական ամրագրման ոլորտում: Այսպես՝ նախագահի պաշտոնը սովորաբար բնորոշվում է՝ «պետության գլուխ»: Սակայն որոշ սահմանադրություններ ընդհանրապես չեն պարունակում նախագահի պաշտոնը բնորոշող դրույթներ: Այս դեպքերում պարզապես թվարկվում են նախագահի գործառնությունները: Ավելին՝ Իռլանդիայի, Մակեդոնիայի սահմանադրություններում նախագահի գործառնությունները ձևակերպված չեն, և դրանց մասին կարելի է դատողություններ անել միայն վերլուծելով նախագահի իրավասությունները:

Կիսանախագահական կառավարման համակարգի կոնկրետ առանձնահատկությունները արտացոլվում են «նախագահ-կառավարություն-խորհրդարան» փոխհարաբերությունների գործնական բոլոր ոլորտներում: Տեսականորեն այստեղ կարելի է առանձնացնել նրանց միջև առկա փոխհարաբերությունների երեք հիմնական ուղղություններ՝ կապված՝ ա) խորհրդարանի արձակման հետ, բ) կառավարության ձևավորման և հրաժարականի հետ, գ) գործադիր իշխանության գործառնությունների իրականացման հետ: Սակայն, մեթոդաբանական առումով կարևոր է հաշվի առնել, որ այդ երեք ուղ-

ղությունների միջև գոյություն ունեն համակարգային կապեր, որոնց վերլուծությունը կարող է էականորեն նպաստել ընդհանրապես կիսանախագահական կառավարման առանձնահատկությունների և մասնավորապես կիսանախագահական կառավարման առանձին մոդելների յուրահատկությունների բացահայտմանը:

Կիսանախագահական կառավարման համակարգի կարևոր յուրահատկություններից է նախագահի կողմից սեփական կամաարտահայտությամբ և նախաձեռնությամբ խորհրդարանը արձակելու և նոր խորհրդարանական ընտրություններ նշանակելու լիազորությունը: Կիսանախագահական կառավարման տարբեր մոդելներում սահմանվում են խորհրդարանի արձակման տարբեր ընթացակարգեր: Որպես կանոն, երկպալատ խորհրդարանի դեպքում նախատեսվում է միայն ստորին պալատի արձակման հնարավորություն: Սակայն կիսանախագահական կառավարման առկա բոլոր մոդելների սկզբունքային տարբերությունն այն է, որ նախագահը լիազորված է արձակել խորհրդարանը (ի տարբերություն նախագահական կառավարման ձևի) և Սահմանադրությամբ ամրագրման դեպքերում այդպիսի որոշում կարող է կայացնել ինքնուրույն (ի տարբերություն խորհրդարանական հանրապետության):

Կիսանախագահական կառավարման առանձնահատկությունների բացահայտման համար պետք է նաև բացահայտել նախագահի կողմից խորհրդարանի արձակման հիմքերը, ինչպես նաև վերլուծել սահմանադրություններով սահմանված ընթացակարգերը: Սովորաբար նախագահը կարող է (և նույնիսկ պարտավոր է) արձակել խորհրդարանը երկու հիմքերից որևէ մեկի առկայության դեպքում: Առաջին՝ երբ խորհրդարանական ընթացակարգերի պահպանմամբ չի հաջողվում նշանակել վարչապետ կամ ձևավորել կառավարությունը ամբողջությամբ՝ ներառյալ այն իրավիճակները, երբ խորհրդարանը վստահության քվե չի տալիս նոր ձևավորված կառավարությանը: Խորհրդարանի արձակման հիմք է հանդիսանում նաև խորհրդարանի կողմից գործող կառավարությանը անվստահություն հայտնելը կամ վստահություն չհայտնելը: Այս դեպքում խորհրդարանի արձակումը, որպես կանոն, հանդիսանում է կառավարության հրաժարականի այլընտրանք: Սակայն, մի շարք պետություններում այդպիսի այլընտրանք չի նախատեսվում, և խորհրդարանի կողմից գործող կառավարությանը անվստահություն հայտնելը կամ վստահություն չհայտնելը կարող է ունենալ միայն մեկ հետևանք՝ կառավարության հրաժարա-

կանը:

Բացի վերը նշված հիմքերից կիսանախագահական կառավարման որոշ սահմանադրություններով նախատեսվում են խորհրդարանի արձակման լրացուցիչ հիմքեր՝ խորհրդարանի անընդունակությունը ընդունել որևէ կարևոր որոշում (ասենք՝ պետական բյուջեն) կամ ընդհանրապես իրականացնել իր իրավասությունը, որոշակի ժամանակահատվածում խորհրդարանի նիստեր անցկացնելու անհնարինությունը և այլն:

Կիսանախագահական կառավարման մի շարք սահմանադրություններով ամրագրված են խորհրդարանի արձակման նախագահի լիազորության որոշ սահմանափակումներ: Մովորաբար խորհրդարանը չի կարող արձակվել արտակարգ կամ ռազմական դրության պայմաններում, նախագահի պաշտոնակցության գործընթաց սկսվելուց հետո, երբ խորհրդարանը քննարկում է կառավարությանը անվստահություն հայտնելու հարցը և որոշ այլ դեպքերում: Կիսանախագահական կառավարման որոշ պետություններում ամրագրված են նաև որոշակի սահմանափակումներ՝ կապված նախագահի կամ կառավարության լիազորությունների ժամկետների հետ²²:

Միևնույն ժամանակ, նախագահը կարող է դադարեցնել է վարչապետի կողմից իր գործառույթների իրականացումը միայն նրա կողմից կառավարության հրաժարականի մասին դիմում ներկայացնելու դեպքում: Սահմանադրության 50-րդ հոդվածի համաձայն՝ եթե Ազգային ժողովը ընդունում է պարսավանքի բանաձև, կամ եթե այն հավանություն չի տալիս կառավարության ծրագրին կամ ընդհանուր քաղաքականության հռչակագրին, ապա վարչապետը պետք է Հանրապետության նախագահին ներկայացնի դիմում կառավարության հրաժարականի մասին: Արդյունքում նախագահը կառավարություն ձևավորելիս գործնականում միշտ ստիպված է լինում հաշվի առնել խորհրդարանում քաղաքական ուժերի հարաբերակցությունը: Հինգերորդ Հանրապետությունում երեք անգամ (1986-1988թթ., 1993-1995թթ., 1999-2002թթ.) նախագահները ստիպված են եղել ձևավորել խորհրդարանում մեծամասնություն ունեցող և իրեն ընդդիմադիր քաղաքական ուժերի ներկայացուցիչներից կառավարություն:

Ռուսաստանի Դաշնության Սահմանադրության 111-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վարչապետին նշանակում է նախագահը Պետական Դումայի համաձայնությամբ: Չնայած այդ հանգամանքին՝ ռուսական իրավաբանական գրականության մեջ, կարելի է ասել, համընդհանուր ճա-

նաչում են ստացել այն հիմնավորված գնահատականները, համաձայն որոնց՝ Ռուսաստանի Դաշնության նախագահը փաստորեն գլխավորում է երկրում պետական իշխանության ամբողջ համակարգը²³, ձևականորեն հռչակված իշխանությունների տարանջատման պայմաններում բացակայում է զսպումների և հակակշիռների իրական մեխանիզմը²⁴: Ռուսաստանի Դաշնության կառավարման համակարգը կարելի է բնորոշել որպես առաջնորդային ժողովրդավարություն (вождитская демократия)²⁵: Ռուսաստանում պետական իշխանությունը ունի ցայտուն արտահայտված ավտորիտար ուղղվածություն²⁶:

Պետք է նկատել, որ կիսանախագահական կառավարման մյուս երկրներում կիրառվում են կառավարության ձևավորման բազմաթիվ այլ սկզբունքներ և կարգեր: Այսպես, Բուլղարիայում և Մակեդոնիայում Նախագահը կառավարության ձևավորման մանդատը պետք է հանձնի խորհրդարանական մեծամասնության թեկնածուին, Պորտուգալիայում պետք է հաշվառի ընտրությունների արդյունքները: Ի տարբերություն այդ մոդելների Լեհաստանում, Սլովենիայում և Խորվաթիայում Նախագահը մեծամասնության ներկայացուցիչի ղեկավարությամբ կառավարություն ձևավորելու իրավական պարտավորություն չի կրում, կառավարության ձևավորման համար խորհրդարանի համաձայնություն չի պահանջվում: Միևնույն ժամանակ Լեհաստանում և Խորվաթիայում կառավարությունը իր ձևավորումից հետո երկշաբաթյա ժամկետում պետք է ստանա խորհրդարանի վստահության քվե²⁷:

Կիսանախագահական կառավարման յուրահատկություններից է նաև այն հանգամանքը, որ Նախագահը տարբեր մոդելներում՝ տարբեր չափերով, սակայն միշտ օժտված է էական և լայնածավալ լիազորություններով գործադիր իշխանության իրականացման ոլորտում: Այդպիսի լիազորություններ ամրագրված են Ֆրանսիայի Հինգերորդ Հանրապետության Սահմանադրության մի շարք հոդվածներով: Մասնավորապես Նախագահին է նախագահում Խորհրդի նիստերում (հոդվ. 9, 13 և այլն):

Նախագահին է հանդիսանում զինված ուժերի ղեկավարը և նախագահում է ազգային պաշտպանության բարձրագույն խորհուրդներում և կոմիտեներում (հոդվ.15): Նա նշանակումներ է կատարում քաղաքացիական և զինվորական պետական պաշտոններում (հոդվ.13): Նախագահը փաստացի ղեկավարում է գործադիր իշխանության համակարգը: Այս եզրակացությունը բխում է նախագահի

ասհմանադրորեն ամրագրված լիազորություններից և դրանցից բխող այն հնարավորություններից, որոնք վկայում են նախագահի կապի մասին գործադիր իշխանության համակարգի հետ: Նախագահը բացի կառավարության ձևավորումից և հրաժարականի հարցեր լուծելուց նախագահում է կառավարության նիստերին և կարող է վերացնել վերջինիս որոշումները²⁸:

Կառավարության գործունեությունը ղեկավարում է վարչապետը, որը կրում է պատասխանատվություն ազգային պաշտպանության համար և նույնպես նշանակումներ է կատարում քաղաքացիական և զինվորական պաշտոններում (հոդվ. 21): Վարչապետի ղեկավարությամբ գործող կառավարությունն է որոշում և իրականացնում «ազգի քաղաքականությունը», կառավարության տնօրինության տակ են գտնվում վարչակազմն ու զինված ուժերը (հոդվ.20):

Խորհրդարանական և կիսանախագահական կառավարման ձևերի հիմնական հատկանիշների, ինչպես նաև դրանց առանձին մոդելների յուրահատկությունների վերլուծությունը հնարավորություն է տալիս օբյեկտիվորեն գնահատելու քննարկվող կառավարման ձևերի առավելություններն ու թերի կողմերը:

Պետք է նաև հաշվի առնել, որ կառավարման ցանկացած ձևի գործառության արդյունավետությունը և ժողովրդական ներուժի դրսևորման աստիճանը էականորեն պայմանավորված են տվյալ երկրում ձևավորված քաղաքական ուժերի հարաբերակցությամբ, պետության գլխի փաստացի դերով, հրապարակային իշխանության կազմակերպման սկզբունքներով, քաղաքական մշակույթի ու հասարակական իրավագիտակցության զարգացման մակարդակով, ինչպես նաև բազմաթիվ այլ օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ գործոններով: Յուրաքանչյուր կառավարման ձևի հակակշիռների և զսպումների համակարգը պետք է ձևավորվի՝ հետադարձ հայացք գցելով այդ գործոնների վրա: Այդ գործոնների շարքում հատուկ պետք է առանձնացնել քաղաքական համակարգի, առաջին հերթին՝ կուսակցությունների կայացածության աստիճանը: Պրոֆեսոր Վ.Բ.Գեդյեի դիպուկ արտահայտությամբ՝ «պառլամենտարիզմը պետական իշխանության փոխանցումն է կուսակցություններին»²⁹: Հետևաբար, պառլամենտարիզմի արդյունավետությունը ուղղակիորեն պայմանավորված է կուսակցությունների՝ պետական իշխանություն իրականացնելու ունակությունից:

Սովորաբար նախագահական կառավարման արժանիքներին են դասում դրա կայունությունը և

բարձր արդյունավետությունը, քանի որ նախագահը, ունենալով լայն լիազորություններ, մեծ չափով որոշում է պետության քաղաքականությունը, իսկ կառավարչական ներգործությունը ավելի նպատակաուղղված է, որովհետև բխում է կենտրոնից: Ինչպես արդարացիորեն նշել է պրոֆեսոր Ա.Հարությունյանը, չնայած ամերիկյան մոդելում նախագահը օժտված է լայն լիազորություններով, այնուամենայնիվ, իշխանությունների տարանջատման սկզբունքի ուժով նա չի կարող դառնալ միանձնյա իշխանության աղբյուր: Այս ոլորտում նրան հակակշիռ են հանդիսանում օրենսդիր և դատական իշխանությունները³⁰: Պրոֆեսոր Ա.Հարությունյանը նաև արձանագրում է կառավարման այս ձևի կարևոր բացասական հատկանիշները. «...Պետք է ընդունել, որ ... ամերիկյան մոդելը հղի է պետության քաղաքական համակարգում օրենսդիր և գործադիր իշխանությունների միջև հակադրության վտանգով, երբ նախագահը իրականացնում է իր քաղաքականությունը, իսկ խորհրդարանը իրականացնում է իր կուրսը»³¹:

Ենթա տվյալ սկզբունքի ուժով չի կարող դառնալ միանձնյա իշխանության աղբյուր: Նախագահական կառավարման հիմնական թերությունը մեկ անձի՝ նախագահի ձեռքում իշխանության չափազանց մեծ կենտրոնացումն է: Այստեղից բխում է իշխանության չարաշահման վտանգը, ինչը հաճախակի հանգեցնում է անհատի պաշտամունքի և նախագահական հանրապետության փոխակերպմանը սուպերնախագահականի, երբ ներկայացուցչական մարմինը կորցնում է իր նշանակությունը³²:

Նախագահական կառավարման ձևի այսպիսի գնահատականները հիմք են տալիս պնդելու, որ նախագահական կառավարման ձևի որդեգրման նպատակահարմարությունն ու արդյունավետությունը նույնպես պայմանավորվում են տվյալ պետությունում առկա կոնկրետ պայմաններով:

Կիսանախագահական կառավարման ձևի դրական հատկանիշները առավել ցայտուն դրսևորվում են անցումային ժամանակաշրջաններում, մասնավորապես, դեռևս չկայացած քաղաքան համակարգի պայմաններում: Այս պայմաններում նախագահի ինստիտուտը և նախագահը կատարում են յուրահատուկ կայուն-կարգավորիչ դերակատարություն: Ֆրանսիայի Հինգերորդ Հանրապետության փորձը միանշանակորեն ապացուցում է անցումային (ճգնաժամային) իրավիճակներում կիսանախագահական կառավարման ձևի արդյունավետությունը, այդ թվում՝ քաղաքական համակարգի կայացման և ժողովրդավարության

ինստիտուտների զարգացման ոլորտներում:

Թերևս, կիսանախագահական կառավարման տարբեր մոդելների համեմատական վերլուծությունը հիմք է տալիս արձանագրելու, որ կառավարման այդ ձևի համար յուրահատուկ է բարձր աստիճանի ճկունությունը: Այն կարող է կիրառվել տրամագծորեն հակադիր նպատակներով և հանգեցնել տրամագծորեն նույնքան հակադիր արդյունքների: Կիսանախագահական կառավարման մոդելի հիմնական թերությունը մեկ անձի մոտ իշխանության արտակարգ մեծ կենտրոնացումն է և դրանից բխող իշխանության չարաշահման հնարավորությունը: Այս հանգամանքով են պայմանավորված այն իրարամերժ գնահատականները, որ տրվում են կառավարման այդ ձևին իրավաբանական գրա-

կանության մեջ:

Ուստի, պետք է միանշանակ համաձայնել պրոֆեսոր Ի.Ա.Իլյինի այն դիրքորոշմանը, որ յուրաքանչյուր ժողովուրդ և նրա երկիրը կենդանի անհատականություն է՝ իր յուրահատուկ տվյալներով, իր անկրկնելի պատմությամբ, հոգով և բնությամբ: Հենց այդ պատճառով յուրաքանչյուր ժողովուրդ ունի իր յուրահատուկ և անհատական պետության ձևն ու Սահմանադրությունը, որ համապատասխանում են իրեն և միայն իրեն՝:

¹ Տե՛ս Գեսսեն В. М. Основы конституционного права. Пг., 1917, с. 431.

² Մանրամասն տե՛ս Медушевский А. Н. Сравнительное конституционное право и политические институты., М., 2002, с. 204-205.

³ Տե՛ս Зорькин В.Д. О президенте в конституционном строе РФ // Конституционный вестник. 1990, N2, с. 50.

⁴ Տե՛ս օրինակ Alfred Stepan, and Cindy Skach, Constitutional frameworks and democratic consolidation. Parliamentarism versus presidentialism, World Politics, vol. 46, 1993; Ю. И. Лейбо. Форма государства в зарубежных странах // Конституционное право зарубежных стран. М., 2008, с. 150-151.

⁵ Տե՛ս Վ.Ստեփանյան. Հանրապետական կառավարման ժամանակակից ձևերի համեմատական վերլուծություն // Գիտական հոդվածների ժողովածու՝Երևան, 2013, էջ 29:

⁶ Տե՛ս նույն աշխ., էջ 353-357:

⁷ Տե՛ս մանրամասն նշված աշխ. մեջ, էջ 342-343:

⁸ Մանրամասն տե՛ս Ю. И. Лейбо, Форма государства в зарубежных странах // Конституционное право зарубежных стран. М., 2008, С. 151.

⁹ Տե՛ս В.Н.Шаповал. Сравнительное конституционное право. М., 2007, с.272.

¹⁰ Տե՛ս մանրամասն նշված աշխ., с. 273.

¹¹ Տե՛ս Шаповал В.Н. Сравнительное конституционное право., М.,2007, с. 337: Лейбо Ю. И. Форма правления в зарубежных государствах // Конституционное право зарубежных государств., М., 2008, с. 148.

¹² Տե՛ս Гаганова Н.А. Концепция разделения властей и идея субсидиарности// Государство и право, 2003, N3, с. 88.

¹³ Տե՛ս Конституционное право зарубежных стран, М., 2008, С. 151.

¹⁴ Տե՛ս Ю. И. Лейбо, նշված աշխ. , էջ 151-152.

¹⁵ Տե՛ս В.Н. Шаповал, նշված աշխ. , էջ 137.

¹⁶ Տե՛ս Зазнаев О.И. Полупрезидентская система: теоретические и прикладные аспекты. Казань, 2006, с.367

¹⁷ Տե՛ս Баглай М.В. Конституционное право Российской Федерации. М., 2005, с. 141.

¹⁸ Տե՛ս Чиркин В.Е. Конституция: российская модель. М., 2004, с.134.

¹⁹ Տե՛ս Арутюнян А., նշված աշխ. , էջ 21-22:

²⁰ Տե՛ս մանրամասն, Superpresidentialism and its problems, by Stephen Holmes.// EECR. Vol 2. N4, Fall 1993/ Vol 3, N1, Winter, 1994, p. 123-126.

²¹ Տե՛ս օրինակ. Соломанина Ю.В. Республиканская форма правления в России: история и современность. Автореф. дисс. канд.юрид. наук. Владимир, 2007, с. 23.

²² Տե՛ս մանրամասն Шаповал, նույն աշխ. մեջ, էջ 270-277.

²³ Տե՛ս Конституционное право России. М., 2005, с.120.

²⁴ Տե՛ս Авдеев Д.А. Особенности российской модели формы правления // Государство и право, 2010, N12, с.21.

²⁵ Տե՛ս Ачкасов В.А. Президент РФ и Государственная Дума: перспективы взаимоотношений // Правоведение. 1995, N45, с.67.

²⁶ Տի՛ւ Լուկյանովա Ե.Ա. Некоторые проблемы Конституции Российской Федерации // Конституционное и муниципальное право, 2007, N15, с. 6.
²⁷ Տի՛ւ Վանքիսյանի, Краснов М.А. Россия как полупрезидентская республика: проблема баланса полномочий // Государство и право, 2003, N 10, с. 17.
²⁸ Տի՛ւ Ավдеев Դ.Ա. Особенности российской модели формы правления // Государство и право, 2010, N 12, с. 20.
²⁹ Տի՛ւ Գерье В. И. О конституции и парламентаризме в России. М., 1906, с. 26
³⁰ Տի՛ւ Արությունյան Ա., նշված աշխ. , էջ 48:
³¹ Տի՛ւ Արությունյան Ա., նշված աշխ. , էջ 47-48:
³² Տի՛ւ օրինակ, Морозова Л.А. Теория государства и права., М., 2002, ?? 78.
³³ Տի՛ւ Իльин И.А. Почему мы верим в Россию. Соч. М., 2006, С. 31.

Александр Арутюнян
 Соискатель Государственной академии
 управления Республики Армения

РЕЗЮМЕ

***Проблемы соотношения современных республиканских форм правления:
 сравнительный-теоретический анализ, характеристики, преимущества и недостатки***

Статья посвящена изложению проблем взаимосвязи и особенностей основных форм республиканского правления: президентской республики, полупрезидентской республики и парламентской республики. Были рассмотрены теоретические и правовые проблемы выше упомянутых форм, были проанализированы и изучены их характеристики, преимущества, недостатки и так далее.

Расскрывая сущность проблемы и исходя из результатов проведенного анализа, автор пришел к тому заключению, что для объективной оценки преимуществ и недостатков основных форм республиканского правления необходимо рассмотреть следующее:

- а) возникновение данной формы правления с конкретного исторического аспекта исходя из внутривнутриполитических и внешнеполитических факторов;
- б) развитие форм правления наряду с изменениями в политических процессах;
- в) в контексте конкретных проявлений этих форм в современных правовых и демократических государствах.

***Ключевые слова:** Республиканская форма правления, президентская республика, полупрезидентская республика, парламентская форма правления, система государственного управления.*

Aleksandr Harutyunyan
 Applicant of the Public Administration
 Academy of the Republic of Armenia

SUMMARY

***The Problems of Interrelation of Modern Forms of Republican Government:
 theoretical-comparative analysis, features, advantages and disadvantages***

The article is devoted to outlining the problems of interrelation and peculiarities of the main forms of republican government ; presidential republic, semi-presidential republic and parliamentary republic.

The legal-theoretical issues of the above mentioned forms have been observed, the features, advantages and disadvantages as well as other issues related to the mentioned forms of government have been analyzed and studied.

By revealing the essence of the problem and based on the results of the conducted analysis, the author came to the conclusion that for providing objective evaluation of advantages and disadvantages of the republican forms of government they should be considered:

- a) in terms of specific historical occurrence of the given form of government and the internal, external political situation,
- b) in terms of development of the forms of government along with the changes in political processes,
- c) in the context of manifestation of those forms in democratic and rule-of-law States.

***Keywords:** Republican form of government, presidential republic, semi-presidential republic, parliamentary form of government, public administration system.*